

ANABİLİM EĞİTİM KURUMLARI

ÜSTÜN ÇOCUKLARDA
DAVRANIŞ DEĞİŞTİRME
VE GELİŞTİRMEDE
EBEVEYN TUTUMLARI

ÜSTÜN ÇOCUKLARDA DAVRANIŞ DEĞİŞTİRME VE GELİŞTİRMEDE EBEVEYN TUTUMLARI

Kuşkusuz ki bir çocuğun sağlıklı bir şekilde gelişmesinde ebeveynin rolü çok önemlidir. Kişilik gelişiminin büyük oranda tamamlandığı bilinen erken çocukluk döneminde ebeveynlerin bilinçli ve iyi bir gözlemci olması gerekmektedir. Anne babanın çocuğa karşı tutumunun çocuklarının kişilik, zihinsel, sosyal, duygusal ve davranış gelişimleri açısından önemli olduğu bilinmektedir. Anne baba tutumları davranış problemlerine neden olabilmektedir. Anne babanın demokratik, otoriter, mükemmeliyetçi, ihmal eden, cezalandırıcı, koruyucu ve reddedici tutumlarının çocuklar üzerinde çok farklı etkileri olabilmektedir.

Otoriter anne baba tutumunda, anne babalar çocukların nedenini anlayamadığı yasaklar koymakta, kişiliğine yönelik eleştirilerde bulunmakta ve çocuklara cezalar vermektedir. Ancak bu tutum çocukların korku nedeniyle davranışlarını yönlendirmesine ve otoritenin olmadığı durumlarda kendilerini düzenleyecekleri içsel disiplini geliştirmelerine engel olabilmektedir (Pantley, 2002). Otoriter anne baba tutumu içerisinde yetişen çocuklarda sevginin gösterilmemesi ve cezaların sıklıkla uygulanması sebebiyle olumsuz benlik algısı, kendine güvensizlik, isteksizlik, çekingenlik, pasif bir kişilik yapısı ve saldırganlık gibi olumsuz davranışlar gelişebilmektedir (Aslan, 1992; Çağdaş, 2003). Aynı zamanda bu tutum çocukların okulda ve çevrede saldırgan olmalarına ve başkalarına zarar vermelerine, derslerinde başarısız olmalarına neden olabilmektedir. Üstün yetenekli çocukların sahip oldukları liderlik kişilik özelliği, sorgulamadan yönlendirilmekten ve direktif verilerek hareket etmekten hoşlanmamaları sebebiyle çok katı konulan kurallar öfke patlamaları yaşamalarına ve otorite ile çatışmalarına sebep olabilir. Özgürlük alanının kalmadığı katı sınırlar çocukların öğrenme ve gelişmesini olumsuz yönde etkileyecektir.

Çocuklara sınırsız haklar ve özgürlükler sunmak da çocukların gelişimi açısından doğru olmayacaktır. Aşırı hoşgörülü anne baba tutumunda anne babalar çocuklarına karşı sevecen ve sıcaktırlar ancak çocuklarının bütün konularda kararlarını vermelerine izin verir, onları kontrol etmez, sınırsız haklar tanır, hiçbir davranışına sınırlama getirmez ve hatalı davranışlarını dahi hoşgörüle karşılayarak kabul eder. Anne babanın bu tutumu çocukların kendilerini güvensiz hissetmesine, benmerkezci olmasına, asi ve saldırgan davranışlar sergileyebilmesine sebep olabilmektedir. Sınır konulmadığı ve bunu öğrenemedikleri için de başkalarıyla iş birliği yapamamakta, sosyal ilişkilerinde başarısız olabilmektedirler (Yavuzer, 2004). Doğru ve yanlışın ne olduğu çocuklara öğretilse bile davranışlara sınır çekilmediğinden ve denetlenmediğinden çocuk doğru davranışı kazanamamakta ve problem çözme yöntemlerini kendilerini sorumlu hissetmemeleri sebebiyle geliştirememektedir.

Anne babanın tutarlı davranışları çocukların davranış gelişimi açısından oldukça önemlidir. Bir gün hoşgörü ile karşılanan davranışın diğer gün karşılanmaması ve cezalandırılması durumunda çocuklar hangi davranışın doğru hangisinin yanlış olduğunu öğrenememektedirler. Bu tutum aynı zamanda çocuğa örnek olmakta ve onun da tutarsız davranışlar sergilemesine, kaygısını artırabilmesine ve ilgiyi çekecek yeni sorunlar

ortaya çıkarmalarına yol açabilmektedir. Anne ve babanın kendi içlerinde de tutarlı olmalarının çocukların davranışlarının gelişimi açısından rolü ve önemi büyüktür. Anne babaların çocuk yetiştirirken dengeli, tutarlı ve kararlı bir tutum içinde olmaları çocukların neleri yapıp neleri yapamayacaklarını öğrenmeleri açısından da uygun olacaktır.

Aşırı koruyucu anne baba tutumunda ise gerektiğinden fazla kontrol, ilgi ve özen gösterilir, çocukların her türlü davranışına sınırlamalar getirilir, çocuk adına kararlar verilir, çocukların ihtiyaç duymadığı olaylarda bile müdahale edilir, yapmaları gereken birçok şey üzülmeleri, yorulmamaları ve zorlanmamaları düşüncesiyle anne babalar tarafından yapılır (Tuzcuoğlu, 2003; Navaro 1989). Bu tutum çocukların bağımsız davranmasını, kendine güvenli hissetmesini engelleyebilmektedir. Savunmasız, fazla uyumlu, diğer kişilere aşırı bağımlı, dıştan denetimli, başkalarının yönetiminde olmaya yatkın, güvensiz ve utangaç bir yapıda olmalarına yol açabilmektedir. Çocuklar bu tutum sebebiyle kendi yaşamlarındaki olaylarda kendilerinin değil, başkalarının sorumlu olduğunu düşünebilmektedir (Cüceloğlu, 2005). Çocuklar evde aşırı koruma ve yardım ortamında yetiştiğinde ev içerisinde aile bireyleri arasında iyi ve mutluysen, ev dışında bu kadar özenin olmadığı bir ortamda örneğin okulda çekingen ve mutsuz olabilmektedir. Araştırmalar aşırı koruyucu ebeveyn tutumunun çocuklarda okul fobisinin ortaya çıkmasını desteklediğini göstermektedir (Başal,2012).

Reddedici anne baba tutumunda çocuklar anne babanın ilgi, şefkat ve sevgisinden yoksun olup reddedilme duygusu yaşar ve benlik saygısı ve öz güven duygusu geliştirememekle beraber sürekli sahip olduklarını kaybetme korkusu ve insanlara karşı güvensizlik duygusu hisseder. Çocuk kendisinden beklenen davranışları yapsa bile yine de kabul edilmediğinde, onaylanan ve onaylanmayan davranışların neler olduğunun ayırımını yapmakta zorluk yaşar.

Üstün yetenekli çocukların ailelerinin çocuklarından çok fazla beklenti içerisinde olmaları veya çok fazla korumacı tutum sergilemeleri çocuklarda kaygı oluşmasına yol açmaktadır. Mükemmeliyetçi ebeveyn tutumunda ebeveynler çocuklarından her şeyin en iyisini bekler ve kendi gerçekleştiremedikleri yaşantıları çocuklarının gerçekleştirmesini isterler. Çocuklardan kapasitelerinin çok üzerinde performans göstermeleri beklenir. Bu tutum ile büyüyen çocukların fikirleri genellikle katı olmakta ve onlar için bir şey ya çok olumlu ya da çok olumsuz olmaktadır. Çocuklar ailelerinin beklentileri ve kendi içgüdüleri arasında kalırlar ve iç çatışma yaşarlar. Her şeyin en iyisini yapmak ve en üstün olmak isterler. Ancak istedikleri seviyeye ulaşamazlarsa hayal kırıklığına uğrar ve çalışmayı tamamen bırakabilirler. Davis'e (2006) göre üstün yetenekli mükemmeliyetçi bireyler, her zaman daha iyisinin yapılabileceğine inandıkları için performanslarından çoğu zaman memnun olmamaktadırlar. Ebeveynin de bu noktada mükemmeliyetçi tutumu olması bunları pekiştirebilmekte ve olumsuz yönde etkilemektedir. Birçok üstün yetenekli çocuk yaşamlarında en çok etkileri olan kişilerin, duygularını kabul edenler, onları sadece yetenekleri için değil gerçekten sevenler, başarıları yanında gayretlerini de destekleyenler, onlara zaman ayıranlar, kendilerine

inanmalarına yardımcı olanlar, hayallerinin peşinden koşmalarını destekleyenler olarak belirtmişlerdir (Strip & Hirsch, 2000).

Çocukların davranış gelişimini destekleyen ebeveyn tutumu demokratik anne baba tutumudur. Demokratik anne baba tutumunda ebeveynler çocuklarına içten davranır ve koşulsuz sevgi gösterir, başarılarını destekler, kişiliğine saygı duyar ve kendini geliştirmesinde yardımcı olur, çocuğun görüş ve düşüncelerini önemser, aile tartışmalarında ona söz hakkı tanır, izin verirken sorumluluk bilincini de geliştirici şekilde yumuşak bir denetim uygular (Gökçedağ, 2001). Çocuklar demokratik ebeveyn tutumunda düşüncelerini ve duygularını rahatlıkla ifade edebilmektedir. Kendisi ile ilgili alınacak olan kararlarda kendisinin de düşüncesinin alınması

olması çocukta kendine güven duygusunu pekiştirmektedir. Bu sayede çocuklar, kendilerini ifade edebilme yeteneklerini, dışadönük ve yaratıcı olabilmeye özelliklerini kazanabilmektedir. Böylece çocuklar kişilerarası ilişkilerinde de rahat olabileceklerdir. Ancak aile ortamında çocuğa söz hakkı verilmemesi, ilgi gösterilmemesi ve sevilmemesi, sürekli eleştirilip kendini ifade etmesine imkân sağlanmaması, mükemmelliyetçi davranılması ve itaat isteğinin olması çocukların yaşamının ilk yıllarından itibaren içe dönük, çekingen ve utangaç olmalarına neden olacaktır. (Yavuzer, 2003).

Ayrıca demokratik ortamda büyüyen çocuklar anne babalarının stresli olaylar karşısında aşırı koruyucu tutumlarına maruz kalmadıkları için zorluklarla nasıl baş etmeleri gerektiğini ve nasıl davranmaları gerektiğini öğrenmekte ve üstesinden gelebilmektedirler. Buna karşın ebeveynlerin otoriter, ilgisiz ve reddedici bir tutumu olduğunda çocuklar yaşamlarının erken döneminden itibaren baskı altına alınacak bu sebeple de kendilerine olan güvenleri ve öz saygıları zarar görecektir. Ebeveynlerin otoriter, ilgisiz ve reddedici tutumunun çocukların daha çekingen, içe dönük ve utangaç olmalarına sebep olduğu araştırmalarla gösterilmiştir (Horsch, 2004; Kılıççı, 2006).

Demokratik ebeveyn tutumunda anne babanın sıcak ve ilgili olması, karşılıklı sevgi ve saygıya önem verilip çocuğun varlığına ve isteklerine saygı duyulması, sabırlı ve duyarlı olarak çocukların dinlenmesi, aile içinde verilecek olan bir karar olduğunda çocukların da görüşlerinin alınması, çocukların duygularına değil davranışlarına sınır konulması, yapılan eleştirilerin ise kişiliklerine yönelik değil, davranışlarına yönelik olması üstün yetenekli çocukların davranış gelişimini desteklemektedir. Uyulması gereken kurallar ve sınırlar önceden belirlendiği için çocuk hangi davranışın doğru hangisinin yanlış olduğunu bilir. Demokratik anne baba tutumuna sahip bir ailede büyüyen çocuğun sosyal yeterliliğe sahip, arkadaş canlısı, becerikli, yardımsever, diğer insanların gereksinimlerine duyarlı, ne istediğini bilen ve öz güvenli çocuklar oldukları görülmektedir (Aslan, 1992).

Ayrıca ebeveynler arasında tartışmalar yaşanması, çocuğa karşı birbirinin tersi olan ve kararsız davranışlar sergilenmesi, demokratik tutumun benimsenmemesi, sert ve olumsuz tavırlarda bulunulması, aile içi iletişim ve paylaşımın az olması, ebeveynlerin aktif olmaması, sevgi bağlarının az olması ve çok ciddi bir tavır sergilemeleri gibi durumların üstün yetenekli çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkilediği saptanmıştır.

Erken çocukluk döneminde kişilik gelişimi büyük oranda tamamlanmaktadır. İyi ilişkiler kurabilen, sağlıklı, mutlu ve başarılı çocuklar yetiştirmede anne-babaların rolü çok önemlidir. Çocuklarda davranış problemleri görüldüğünde bunun ileriki yaşamlarında arkadaşlarıyla ve sosyal çevresiyle olan etkileşimlerini olumsuz yönde etkilememesi için davranış problemlerinin erken dönemde belirlenmesi, nedenlerinin öğrenilmesi, çözümü ve davranışın kalıcı hale gelmemesi açısından oldukça büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, çocuklarda görülen davranış problemlerinin ve bu problemlerin ortaya çıkmasında etkili anne baba tutumlarının öğrenilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Pantley, E. (2002). Çocuklarımıza verdiğimiz gizli mesajlar. Çev. H. Gürel, Ankara: Hsb Yayıncılık.
- Aslan, E. (1992). Benlik kavramı ve bireyin yaşamındaki etkileri, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 4, 7-14.
- Çağdaş, A. (2003). Anne-baba-çocuk iletişimi. Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.
- Yavuzer, H. (2004). Ana-baba ve çocuk. 17. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yörükoğlu, A. (2002). Çocuk ruh sağlığı, Çocuğun Kişilik gelişimi eğitimi ve ruhsal sorunları. 25. Basım, İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım.
- Navaro, L. (1989). "Aşırı koruyuculuğun çocuk eğitimine etkileri", Ya-Pa 6. Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri, 12-13 Mayıs, İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Tuzcuoğlu, N. (2003). Anne baba olmanın altın kuralları, Bir aile olmak. İstanbul: Morpa Yayınları.
- Cüceloğlu, D. (2005). İçimizdeki çocuk. 36. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Başal, H. A. (2012). Gelişim ve psikoloji, Nasıl mutlu ve başarılı bir çocuk yetiştirebilirim? Bursa: Ekin Yayınları.
- Strip, C.A., Hirsch, G. (2000). Helping gifted children soar: A practical guide for parents and teachers. Great Potential Press.
- Yavuzer, H., Çocuğu Tanımak ve Anlamak, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003.
- Horsch, L.M., "Parental Attitudes Toward Socially Inhibited Children", Virginia Polytechnic Institute and State University, Master of Science in Psychology, 2004.
- Kılıçcı, Y., Okulda Ruh Sağlığı, Anı Yayıncılık, Ankara 2006
- Aslan, E. (1992). Benlik kavramı ve bireyin yaşamındaki etkileri, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 4, 7-14.
- <http://www.bilted.com/bilgi/ebeveyn-tutumlari-ve-cocuklarda-davranis-yonetimi>
- <https://ustunzekalilar.org/tr/Makaleler/Icerik/155-Ustun-Yetenekli-Bir-Cocugun-Ebeveyni-Olmak>